

УДК 351.85+130.2

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2026-1-20>**Лісеєнко Олена Василівна**

докторка соціологічних наук, професорка,
професорка кафедри філософських і соціологічних студій
та соціокультурних практик
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-0408-5203

Поплавська Тетяна Миколаївна

доктор філософії,
доцент кафедри філософських і соціологічних студій соціокультурних практик
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-2492-8068

СОЦІОКУЛЬТУРНІ СКЛАДОВІ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Актуальність дослідження. Соціокультурні складові категоріального апарату культурології залишаються актуальними в силу ряду факторів, пов'язаних з динамікою сучасних соціальних процесів, глобалізацією, технологічними змінами і необхідністю осмислення культурних явищ в контексті суспільства. Дослідження соціокультурних складових категоріального апарату культурології наполягає на необхідності осмислення складних соціокультурних процесів, адаптації до змін і вирішення практичних завдань у сфері культури і суспільства.

В епоху стрімких глобалізаційних процесів, коли межі між культурами стають все більш проникними, а виклики міжкультурної взаємодії вимагають глибокого розуміння, вивчення феномену культури набуває особливої значущості. Культура перестає бути лише фоном для людської діяльності, перетворюючись в активного актора, що визначає траєкторії розвитку суспільств і індивідів. У цьому контексті культурологія, як наука, що динамічно розвивається, виступає в якості найважливішого інструменту для осмислення цієї складної, багатогранної реальності, що постійно трансформується.

Мета дослідження – виявлення механізмів категоріального аналізу культурології в рамках нової соціокультурної парадигми XXI століття. **Об'єктом дослідження** є феномен соціокультурного. **Предметом дослідження** – соціокультурні складові категоріального апарату культурології.

Теоретико-методологічні основи дослідження виділяємо в концептуальних полях філософії культури, теорії та історії культури, культурології. У роботі використовувалися структурно-функціональний аналіз і метод історизму, історико-філософський і герменевтичний методи дослідження, компаративний підхід.

Результати. У XXI столітті на зміну еволюціоністській парадигмі, заснованої на класичній картині світу, приходять нова, базисом якої є соціокультурна плюралістична картина світу, цінності гуманітарного знання та здатності до інновацій. Основними передумовами її формування є відмова від однолінійного трактування розвитку соціуму і культури. У новій парадигмі соціокультурного знання йде перенесення акценту з універсальних законів розвитку або цивілізаційних характеристик на сферу вивчення культури через аналіз ментальності

представників окремих страт в рамках певної культурної епохи. У світлі зміни парадигм змінюється і підхід до категоризації культури і статус самих категорій.

Вперше нова соціокультурна парадигма не містить єдиного змісту універсальї культури, кожна культура стратифікована і кожна страта має свою ментальність і набір по-своєму розуміються категорій.

Значення категоріального апарату культурології в сучасному суспільстві є визначним. Він показує, що людина може і повинна бути творчою особистістю, розвиває критичне мислення і сприяє ефективній міжкультурній комунікації. Особлива увага до етичних та аксіологічних аспектів дозволяє категоріальному апарату культурології відігравати особливо значущу роль у формуванні ціннісних орієнтирів, як індивідуальних, так і суспільних, що особливо важливо в контексті глобалізації та цифровізації.

Ключові слова: соціокультурне, культурологія, культурні універсальї, філософія культури, людина, творча особистість, суспільство, мораль, ментальність, цінності, освіта, наука.

Вступ. Категоризація будь-якого дослідження є найважливішою методологічною і теоретичною проблемою. Кожна нова реальність створює передумови для формування своїх наукових категорій як квінтесенції узагальнення та формалізації знання. Величезну роль в становленні соціокультурної науки зіграли філософські категорії, які з'явилися граничним рівнем абстрагування і узагальнення уявлень про світобудову. Їх набір і дефініції визначаються як підходом самого дослідника, так і науковою парадигмою, що панує в ту чи іншу епоху. Особливо значимо це щодо соціокультурного знання, де рівень розвитку суспільства, його ідеологеми багато в чому визначають хід дослідження. У першій половині ХХ століття відбувається не тільки корінна ломка природничо-наукового світогляду, але й трансформація соціокультурних парадигм. Нова парадигма, заснована на плюралістичному підході до вивчення культури та акцент на дослідженні культури повсякденності виділяється як відповідь на імморалізм Другої світової війни. Саме в цей час відбувається людиноцентричний ((human-centered) поворот у соціокультурному знанні.

Нова парадигма вимагала переосмислення старого категоріального апарату і одночасно появи нових понять. І хоча в даний час парадигма, яка намітилася ще тоді, та термінологія вже сформувалися і отримали свій подальший розвиток, важливо зрозуміти, як людству розвиватися далі, враховуючи російську агресію, геноцидальні звірства ХАМАСу та інші акти агресії. Важливо зрозуміти, як еволюціонувала культура в двадцять роки ХХІ століття, оскільки будь-яке культурологічне дослідження передбачає апелювання цими основними поняттями. При цьому значущою є роль соціокультурного в сучасному суспільстві.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є виявлення механізмів категоріального аналізу культурології в рамках нової соціокультурної парадигми ХХІ століття.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- проаналізувати передумови формування нової соціокультурної парадигми ХХІ століття;
- виявити специфіку формування нової соціокультурної парадигми;
- показати особливості впливу гуманістичної складової на функціонування нової соціокультурної парадигми;
- показати еволюцію категорій культури в сучасному суспільстві.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження – феномен соціокультурного. Предмет дослідження – соціокультурні складові категоріального апарату культурології.

Теоретико-методологічні основи дослідження. Сама проблема наукових революцій, в результаті якої відбувається зміна парадигми, розглядалася, перш за все Т. Куном [1], який розумів під парадигмою визнані науковим співтовариством досягнення, що задають модель постановки проблеми і їх рішень. Ці ідеї викликали дискусію серед таких дослідників, як І. Лакатос [2], К. Поппер [3], М. Мастерман [4] та інших.

В основі класичної соціокультурної парадигми лежали праці багатьох дослідників, в тому числі Дж. Віко [5], Е. Тайлора [6], А. Бастіана [7], Д. Фрезера [8] та інших.

Розробка універсальї культури як стійких форм прояву буття культури пов'язана з роботами соціальних і культурних антропологів. Так, К. Уіслер представив перелік базових принци-

пів, властивих всім культурам [9]; К. Клакхон піднімав проблему існування субстанціональної однаковості культурних явищ, в основі яких лежать біологічні передумови універсалій [10]; Дж. Мердок спробував створити концепція універсальної культурної моделі, 60 універсалій, властивих всім культурам [11].

Серед українських науковців особливості соціокультурного досліджують Є.Р. Борінштейн [12], Е.Р. Заредінова [13], Н.В. Івановська, В.Д. Шульгіна, О.В. Яковлев [14], Л.П. Нагорна [15] та інші. В той чи іншій мірі проблемам розуміння культурних універсалій українські дослідники приділяють значну увагу. Можемо відмітити Є.Р. Борінштейна [16–17], І.П. Возний [18], О.С. Кирилук [19], К.Д. Мараховська [20] та інші.

Методологічні дослідження проводилися в концептуальних полях філософії культури, теорії та історії культури, культурології. Структурно-функціональний аналіз і метод історизму дозволив розглянути еволюцію дослідницьких підходів на тлі соціокультурних змін. Компаративний підхід дав можливість виявити генезис і подальшу еволюцію категоріального апарату культурології в рамках нової соціокультурної парадигми. У роботі були використані також історико-філософський і герменевтичний методи дослідження.

Результати дослідження. У другій половині ХХ століття європейське суспільство зазнає масштабних змін: з'являється масове суспільство і, як наслідок, масова культура, що нівелює національні відмінності між культурами; удосконалюються комунікативні засоби сполучення між країнами. Європа переживає потрясіння від Другої світової війни. Суспільні трансформації вимагали пояснення того, що відбувається, але гуманітарні науки, дослідницький підхід яких ґрунтувався на методах класичної науки, були нездатні повною мірою пояснити те, що відбувається. Тому на тлі суспільних змін почалися пошуки нових підходів і методів дослідження.

Т. Кун назвав це науковою революцією, ознаками якої є кризові ситуації в поясненні нових фактів, накопичених наукою, а також боротьба нової гіпотези і старого знання. Іншими словами, відбувається зміна парадигми, під якою Т. Кун розуміє «визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають науковій спільноті модель постановки проблем і їх рішень» [1, с. 17].

Нездатність пояснити нові суспільні явища призводить до зміни соціокультурних парадигм. Поняття «соціокультурний» відображає соціальні та культурні процеси в їх єдності і взаємовпливі, які трансформуються під впливом людської діяльності. Відповідно, соціокультурна парадигма являє собою сукупність підходів до розуміння суспільства, історії та культури в певну епоху.

Отже, культура постає у вигляді системи регулятивної діяльності, що несе в собі досвід, акумульований в процесі історичного розвитку. Такий підхід до культури призводить до розуміння її включеності в соціальне життя. Вона існує у формі процесів і подій, в яких проявляються орієнтації і установки різних верств суспільства, груп і індивідів.

Вигляд будь-якої культури визначається закономірностями культурного процесу, пов'язаного з унікальною для кожної культури внутрішньої динаміка. Різні типи цивілізацій відрізняються функціонуванням культури в доіндустріальних, індустріальних і постіндустріальних суспільствах. Це відбувається на змісті культурних норм і цінностей, характері комунікативних засобів, диференціації культурних сфер, динаміці культури, типі особистості.

При цьому необхідно враховувати суперечливий і складний характер суспільних процесів, етнічної специфіки, історичних і географічних факторів, а також особливостей мислення і сприйняття світу людьми кожної культури.

Нові суспільні тенденції відбилися у філософських вченнях ірраціоналістів (фрейдизм, філософія життя, прагматизм, екзистенціалізм та ін.), що сфокусували увагу на несвідомих процесах і емоційних аспектах психіки, інтуїції, інстинктах, що не підкорялися законам логіки і розуму та поставили Homo Sapiens в залежність від непідвладних людині ірраціональних факторів, які можна розкрити тільки за допомогою виявлення суб'єктивних причин.

Таким чином, загальні філософські напрямки і філософія культури не пояснюють багато світоглядні проблеми, філософські категорії, які здавалися непорушними у своїй досконалої

ясності, перестали відображати дійсність, що постійно трансформується. Пошук нових підходів, здатних дати пояснення всім сторонам дійсності людського буття в цілісності, призводить людську думку до більш широкого дослідницького плацдарму – культурі і науці, що вивчає культуру – культурології.

Культурологічне переосмислення попередніх досягнень призводить до розуміння поліморфізму культур, їх унікального ментального середовища, існуючого в певному часі і просторі в стані єдності в різноманітті; підтверджує можливість діалогу між культурами. В рамках даного дискурсу особливе значення набувають локус і час. Ці характеристики виявляються пов'язані з людським світосприйняттям, тобто, з ментальною середовищем, що відображає глибинну сутність історії і культури, яка тепер являє собою поліфункціональний і багатозначний феномен, обумовлений здебільшого ірраціональною людською природою. В силу цього центральною категорією дослідження стає «ментальність», яка не має при цьому чіткої дефініції, що призводить до відсутності суворої загальної методологічної спрямованості в значній кількості наукових досліджень.

У дослідженнях ХХ століття акцент робиться на ментальній культурі представників різних страт суспільства. Творча еволюція наукового знання призводить до більш детального і глибокого виявлення ментальне шляхом виділення категорій культури (відносини людей до часу, простору, праці, власності, смерті, дитинства, жінки, любові, шлюбу і так далі), які складають у своїй єдності ментальну структуру будь-якого суспільства.

На нашу думку, рефлексія нової соціокультурної парадигми в процесі творчої еволюції виводить на перший план творчу особистість і здійснюється під впливом як соціокультурних факторів, так і досягнень соціогуманітарних наук.

Багатогранність і багатополярність культури призводить до необхідності виходу за рамки обмеження будь-яких теорій, здійснення їх синтезу і привнесення нових ідей, що сприяють продуктивній дослідницької діяльності. Саме тому важливо зрозуміти значення соціокультурного, що формує категоріальний апарат культурології. Дане пізнання, здійснюване у формі свободної рефлексії, спираючись на концептуальні дослідницькі підходи, призведе до об'єктивного розуміння сучасних трансформацій суспільного життя.

Категоріальний апарат, застосований в сучасному науковому знанні, і орієнтований на вивчення повсякденності, розцінюється в науковому середовищі як прояв латентного протесту проти офіційної ідеології. Звертаючись до теми іншого, представники нової парадигми досліджують ментальності народів минулих епох, визнаючи наявність неповторних історико-культурних характеристик кожного соціокультурного середовища з унікальною світоглядною основою населення, що проживає на певній території, що є базою для розуміння культури будь-якої епохи.

У сучасному суспільстві стає зрозуміло, що необхідно концептуальне обґрунтування розуміння історії і культури як цілісності всіх етапів його (суспільства) розвитку і всіх входних в нього елементів – внаслідок існування унікальної єдиної субстанціональної ментальної основи будь-якого суспільства, що проектується в кожних проявах культури. Саме розуміння значущості плюралізму, симбіозу світоглядів представників різних страт, аналіз яких дозволяє глибше проникнути в змістовні смисли будь-якої епохи, допомагає отримати об'єктивну картину сучасного погляду на світ.

Соціокультурні складові категоріального апарату культурології присутні як система в будь-якому суспільстві. При цьому необхідно враховувати особливості взаємодії мислення і світогляду різних страт частини населення. Кожен просторово-часовий відрізок відображає інтереси різних соціальних груп і має різну соціокультурну спрямованість.

Звідси багатофакторний вплив соціуму на зміст категорій культури; це призводить до виділення такої особливості в просторово-часових уявленнях людей, як соціокультурний універсум, що значною мірою не враховується сучасними дослідниками. Крім того, необхідно брати до уваги релігійний, соціополітичний, соціоекономічний, географічний, аксіологічний

фактори в їх системній взаємодії, що дають узагальнюючу картину світу не тільки в загальному сенсі, а й щодо ментальних установок людей.

У сучасному суспільстві, на наш погляд, спостерігається еволюційно-революційний розвиток соціуму і самого уявлення про категорії культури, а, отже, і категоріальному апарату культурології. В осмисленні цього можна відзначити значення досвіду, складові якого неможливо виділити тільки з життєвої тканини. Категоріальний апарат культурології являє собою універсальну систему, яка, з одного боку, формується на основі минулого культурного досвіду і тому властива будь-якому суспільству; з іншого боку, її змістовні характеристики найбільш яскраво відображають ментальність досліджуваних держави, суспільства, регіону, соціуму, страти і тому досить багатоваріантні навіть в рамках однієї епохи. Не кажучи вже про те, що сьогодні епохи змінюються вкрай швидко.

На сучасному етапі категоріальний апарат культурології отримав нове осмислення, зумовлене специфікою розвитку соціогуманітарного знання, полі-парадигмальним характером постнекласичної раціональності, особливостями соціокультурного контексту. Нами визначені наступні основні дослідницькі тенденції сучасних підходів до розуміння категоріального апарату культурології в умовах становлення нової соціокультурної парадигми XXI століття: категоріальний апарат культурології розглядається як форма раціонального пізнання і загальна характеристика свідомості, що включає історично накопичений соціокультурний досвід, який визначає людське сприйняття, розуміння і переживання світу, символи культури; базиси систематизації конкретних смислів культури в необхідну і зрозумілу для людини культурну дію. Концептуалізуючи категорії культури, дослідники роблять їх методологічною основою подальших культурологічних досліджень.

Висновки. Формування нової соціокультурної парадигми XXI століття відбувається під впливом соціокультурних факторів, пов'язаних із соціоекономічною, соціополітичною та морально-етичною кризою, в якій опинилося сучасне суспільство завдяки російській агресії, терористичній діяльності держав (росія, іран...) та об'єднань (хамас, хезболла, брати мусульмани...). Також слід зазначити, що соціокультурні трансформації та численні відкриття-інновації значно змінили сучасну картину світу. Розвиток альтернативних методологічних підходів в рамках нової парадигми, який здійснюється сучасними вченими, навів до появи нового категоріального апарату, що дозволяє досліджувати глибоко приховані ментальні установки, котрі відображають специфіку будь-якої культури в її цілісності, за допомогою виявлення змістів категорій культури. Даний нами аналіз показує, що зміст культурних категорій, їх структурування і систематизація не є раз і назавжди вирішеною проблемою. Розвиваючись і змінюючись, культура виробляє і буде виробляти нові домінанти соціальної дійсності і, відповідно, нові парадигми і категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кун Томас. Структура наукових революцій. Київ: Port-Royal, 2001. 228 с.
2. Лакатош Імре. Дослідницькі програми Поппера і Куна у фокусі фальсифікаціонізму / переклад професора Анатолія В. Фурмана. *Психологія і суспільство*. 2013. № 4. С. 6–17.
3. Поппера Карл «Логіка наукового відкриття». *Актуальні проблеми духовності*. 2021. Вип. 22. С. 170–192.
4. Masterman, M. The Nature of a Paradigm. In: Lakatos, D.I. and Musgrave, M., Eds., *Criticism and Growth of Knowledge*, University Press, Cambridge, 1970. P. 59-90.
5. Хуссейн Хавкар. Концепція історичного розвитку Джембатісто Віко в епоху Просвіти. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. №1 (30). 2013. С. 195-199.
6. Tylor Edward Burnett, Sir. *Primitive culture : researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom*. Volume 1. Publisher : Cambridge University Press, 2010. 468 p.
7. Bastian Adolf. *Ethnische Elementargedanken in Der Lehre Vom Menschen*, Volumes 1-2. Publisher : Wentworth Press, 2018. 616 p.

8. Frazer James George, Sir. The golden bough; a study in magic and religion. Publisher : †Dover Publications, 2002. 768 p.
9. Wissler Clark. Man And Culture. Published : Generic Leather Bound, 2022. 394 p.
10. Kroeber A. L., Kluchohn C. The Concept of Culture, a Critical Review of Definitions. New York, 1952. 223 p.
11. Murdock George Peter. Social Structure. Publisher : †Free Press, 1965. 388 p.
12. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. Одеса: Астропринт, 2006. 400 с.
13. Заредінова Е.Р. Формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика. Монографія. Київ: Видавничий Дім „Слово”, 2020. 372 с.
14. Н.В. Івановська, В.Д. Шульгіна, О.В. Яковлев. Соціокультурне проектування в мистецтві: теорія та практика : підручник. Київ : Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2018. 196 с.
15. Нагорна Л.П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ : ППІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.
16. Борінштейн Є.Р. Становлення та сутнісний базис культури. Культурологія: Підручник / За ред. Є.Р. Борінштейна. Одеса : Університете Ушинського, 2023. 433 с. С. 11–19.
17. Борінштейн Є.Р., Атаманюк З.М. Практична підготовка здобувачів спец. 034 «Культурологія» : метод. рек. Одеса, 2023. 48 с.
18. Возний І.П. Культура України ХХІ століття. Підручник. Чернівці: Місто, 2022. 448 с.
19. Кирилюк О. С. Універсалії культури та семіотика дискурсу. Новела: монографія. Київ-Одеса: ЦГО НАН України. Одеська філія, 2023. 290 с.
20. Мараховська К.Д. Сучасна анімація: базові універсалії культури, культурні інваріанти та варіативність. *Культурологічний альманах*. № 3. 2022. С. 228-235. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.29>

REFERENCES

1. Kun Tomas. (2001). *Struktura naukovykh revoliutsii* [The Structure of Scientific Revolutions]. Kyiv: Port-Royal. 228 s. [in Ukrainian].
2. Lakatos Imre. (2013). *Doslidnytski prohramy Poppera i Kuna u fokusi falsyfikatsionizmu* [Popper and Kuhn's research programs in the focus of falsification] / pereklad profesora Anatoliia V. Furmana. *Psykhologhiia i suspilstvo*. № 4. S. 6–17. [in Ukrainian].
3. Poppera Karl. (2021). «Lohika naukovocho vidkryttia» [The Logic of Scientific Discovery]. *Aktualni problemy dukhovnosti*. Vyp. 22. S. 170–192. [in Ukrainian].
4. Masterman, M. (1970) The Nature of a Paradigm. In: Lakatos, D.I. and Musgrave, M., Eds., *Criticism and Growth of Knowledge*, University Press, Cambridge, P. 59-90.
5. Khussein Khavkar. (2013). *Kontseptsiiia istorychnoho rozvytku Dzhambatisto Viko v epokhu Prosvity* [The concept of the historical development of Giambatisto Vico in the era of Enlightenment]. *Naukove piznannia: metodolohiia ta tekhnolohiia*. № 1 (30). S. 195–199. [in Ukrainian].
6. Tylor Edward Burnett, Sir. (2010). *Primitive culture : researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom*. Volume 1. Publisher : Cambridge University Press. 468 p.
7. Bastian Adolf. (2018). *Ethnische Elementargedanken in Der Lehre Vom Menschen*, Volumes 1-2. Publisher : †Wentworth Press. 616 p.
8. Frazer James George, Sir. (2002). *The golden bough; a study in magic and religion*. Publisher : †Dover Publications. 768 p.
9. Wissler Clark. (2022). *Man And Culture*. Published : Generic Leather Bound. 394 p.
10. Kroeber, A. L., Kluchohn, C. (1952). *The Concept of Culture, a Critical Review of Definitions*. New York. 223 p.
11. Murdock George Peter. (1965). *Social Structure*. Publisher : †Free Press. 388 p.
12. Borinshtein, Ye. R. (2006). *Osoblyvosti sotsiokulturnoi transformatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [Features of socio-cultural transformation of modern Ukrainian society]. Odessa: Astroprynt. 400 s. [in Ukrainian].

13. Zaredinova, E.R. (2020). Formuvannia sotsiokulturnykh tsinnosti studentiv v osvitnomu seredovyschi zakladu vyshchoi osvity: teoriia i metodyka [Formation of students' socio-cultural values in the educational environment of higher education institutions: theory and methodology]. Monohrafiia. Kyiv: Vydavnychi Dim „Slovo”. 372 s. [in Ukrainian].

14. Ivanovska, N.V., Shulhina, V.D., Yakovlev, O.V. (2018). Sotsiokulturne proektuvannia v mystetstvi: teoriia ta praktyka : pidruchnyk [Sociocultural design in art: theory and practice : textbook]. Kyiv : Natsionalna akademiia kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. 196 s. [in Ukrainian].

15. Nahorna, L.P. (2011). Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan [Socio-cultural identity: traps of value distinctions]. Kyiv : IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 272 s. [in Ukrainian].

16. Borinshtein, Ye.R. (2023). Stanovlennia ta sutnisnyi bazys kultury. Kulturolohiia: Pidruchnyk [Formation and essential basis of culture // Kulturology: textbook] / Za red. Ye.R. Borinshteina. Odesa : Universytete Ushynskoho. 433 s. S. 11-19. [in Ukrainian].

17. Borinshtein, Ye.R., Atamaniuk, Z.M. (2023). Praktychna pidhotovka zdobuvachiv spets. 034 «Kulturolohiia» [Practical training of applicants for the specialty 034 Cultural Studies] : metod. rek. Odesa. 48 s.

18. Voznyi, I.P.(2022). Kultura Ukrainy XXI stolittia [Culture of Ukraine of the XXI century]. Pidruchnyk. Chernivtsi: Misto. 448 s. [in Ukrainian].

19. Kyryliuk, O. S. (2023). Universalii kultury ta semiotyka dyskursu [Universals of culture and semiotics of discourse]. Novela: monohrafiia. Kyiv-Odesa: TsHO NAN Ukrainy. Odeska filiiia. 290 s. [in Ukrainian].

20. Marakhovska, K.D. (2022). Suchasna animatsiia: bazovi universalii kultury, kulturni invarianty ta variatyvnist [Modern animation: basic cultural universals, cultural invariants, and variability]. *Kulturolohichnyi almanakh*. №3. S. 228–235. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.29> [in Ukrainian].

Liseienko Olena Vasylivna

Doctor of Sociological Sciences, Professor,

Professor at the Department of Philosophical and Sociological Studies
and Sociocultural Practices

The state institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»

26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0408-5203

Poplavska Tetiana Mykolaivna

PhD in Philosophy,

Associate Professor at the Department of Philosophical and Sociological Studies
and Sociocultural Practices

The state institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»

26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2492-8068

SOCIOCULTURAL COMPONENTS OF THE CATEGORICAL APPARATUS OF CULTURAL STUDIES

Relevance of the study. Sociocultural components of the categorical apparatus of cultural studies remain relevant due to a number of factors related to the dynamics of modern social processes, globalization, technological changes and the need to understand cultural phenomena in the context of society. The study of socio-cultural components of the categorical apparatus of cultural studies insists on the need to understand complex socio-cultural processes, adapt to changes and solve practical problems in the field of culture and society.

In the era of rapid globalization processes, when the boundaries between cultures are becoming more permeable, and the challenges of intercultural interaction require a deep understanding, the study of the phenomenon of culture becomes particularly important. Culture ceases to be only a background for human activity, turning into an active actor who determines the trajectories of development of societies and individuals. In this context, cultural studies, as a dynamically developing science, acts as the most important tool for understanding this complex, multifaceted reality, which is constantly being transformed.

***The aim of the study** is to identify the mechanisms of categorical analysis of cultural studies within the framework of the new sociocultural paradigm of the XXI century. **The object of research** is the phenomenon of sociocultural. **The subject of the research** is the socio – cultural components of the categorical apparatus of cultural studies.*

***The theoretical and methodological foundations of the research** in the conceptual fields of cultural philosophy, theory and history of culture, and cultural studies. The paper used structural and functional analysis and the method of historicism, historical-philosophical and hermeneutical research methods, and a comparative approach.*

***Results.** In the Twenty-First Century, the evolutionist paradigm based on the classical picture of the world is being replaced by a new one, the basis of which is a socio-cultural pluralistic picture of the world, the values of humanitarian knowledge and the ability to innovate. The main prerequisites for its formation are the rejection of a one-line interpretation of the development of society and culture. In the new paradigm of socio-cultural knowledge, the emphasis is shifted from the Universal Laws of development or civilizational characteristics to the sphere of studying culture through the analysis of the mentality of representatives of individual strata within a certain cultural era. In the light of paradigm shifts, the approach to categorizing culture and the status of the categories themselves are also changing.*

For the first time, the new socio-cultural paradigm does not contain a single content of cultural universals, each culture is stratified and each strata has its own mentality and a set of categories understood in its own way.

The importance of the categorical apparatus of Cultural Studies in modern society is outstanding. It shows that a person can and should be a creative person, develops critical thinking and promotes effective cross-cultural communication. Special attention to ethical and axiological aspects allows the categorical apparatus of cultural studies to play a particularly significant role in the formation of value orientations, both individual and Social, which is especially important in the context of globalization and digitalization.

***Key words:** sociocultural, Cultural Studies, Cultural universals, philosophy of Culture, person, creative person, society, morality, mentality, values, education, science.*

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026